

BALKAN GEZİSİNDEN NOTLAR

26 Haziran-02 Temmuz 2013

Travel Notes from the Balkans

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nadir ÖZDEMİR*

İslâm Tarihçiler Derneği (İSTAD) tarafından 26 Haziran 2013 - 02 Temmuz 2013 tarihleri arasında İSTAD başkanı Prof. Dr. Mehmet ŞEKER'in başkanlığında ve Bursa Büyükşehir Belediyesinin destekleri ile Bosna Hersek, Makedonya, Arnavutluk ve Kosova'ya düzenlenen araştırma ve inceleme gezisi hakkında bir değerlendirme yazısı hazırlamayı uygun buldum.

26 Haziran 2013 tarihinde Sabiha Gökçen havalimanından hareket ettik. Yedi gün sürecek gezinin ilk durağı olan Saraybosna havalimanına indik. Havalimanından otelimize hareket ettik. Bu sırada otobüste rehberimiz 1992-1995 yılları arasında üç yıldan fazla süren Bosna savaşı (soykırımı) sırasında Saraybosna havalimanına Boşnakların ulaşmak için nasıl tünel kazdıklarını anlattı. Otele ulaşır birkaç saat dinlendikten sonra programın kısmı olan Ahmici köyünü ziyaret ettik.

Ahmici Köyünü Ziyaret

Bu köy *Travnik* yolu üzerinde kalabalık olmayan ve savaştan (soykırım) önce Hırvat ve Boşnakların bir arada yaşadıkları bir köy. Sırplar bu köye girdiklerinde Hırvatlar komşularına ihanet etmişler, Boşnak komşularının evlerini göstermişler. Aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 116 kişiyi köy meydanına toplamış ve acımasızca katletmişlerdir. Ardından da evlerini de yakmışlar. Olay yerine kendilerine emanet edilmiş olan İngiliz askerleri, olaydan tam 48 saat sonra sadece fotoğraf çekmeye gelmişler ve birbirine kaynamış cenazeleri ayırmışlar. Bu katliamın anısına buraya bir anıt yapılmış. (*Fotoğraf 1*) Köyün camii de bu katliama şahitlik eden yapılardan birisi elbette. Savaş(soykırım)ın ardından yeniden yapılan camii ziyaret ettik.

Ahmici köyünden ayrıldıktan sonra yolda rehberimiz Bosna Hersek'in diğer bölgelerinde yapılan katliamlardan bahsetti. Bunlar arasında *Srebrenitsa* katliamı bunlardan birisi. Dünyanın gündeminden bugün de düşmeyen *Srebrenica* katliamı sonrası cesetler bilinemesin diye parçalara ayrılıp değişik yerlere gömülmüş. Sırplar bununla olayı sakladıklarını düşünmüşler. Ancak rehberimizin anlattığı "mavi kelebekler" hesapları alt üst etmiş. Mavi bir kelebek sadece toplu mezarların olduğu yerde çıkan ve yetişen mavi bir çiçeğe konuyor ve sadece bu mavi çiçeği takip ediyormuş. Böylece mavi kelebeği takip eden Bosnalılar mavi çiçeklere, dolayısıyla toplu mezarlara ulaşmış. Bu mezarlardan çıkan cesetlerin 160 parçası birleştirilirse defin işlemi yapılmış.

Travnik Gezisi

Travnik, Osmanlı döneminde 33 kadar vezir çıkararak önemli bir şehir. Şehre girdiğimizde Osmanlı'nın izlerini apaçık görmek mümkün. Girişte bizi Elçi İbrahim Paşa Medresesi karşılıyor. Medreseyi ziyaret ettik. Burası kız ve erkek öğrencilerin okuduğu bir medrese. Burada ağırlıklı olarak din eğitimi verilmektedir. Osmanlı'nın izlerini hâlâ kaybetmemiş olan bu yapı bende güzel tesirler uyandırdı. Verilen bilgiye göre buradan mezun olan öğrenciler Avrupa'nın pek çok üniversitesinde okuma imkânına sahip oluyorlar. (*Fotoğraf 2*)

* Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

İçinden ırmak akan, etrafında çayların bulunduğu bu şirin şehir bizi yüzlerce yıl ötesine götürdü. Fatih Sultan Mehmed'in Bosna'yı fethedince ilk uğradığı yerleşim yerlerinden biri olan ve buradaki Türkçe adıyla Göksu ırmağından su içtiği rehberimiz tarafından aktarıldı. Travnik'in kalesi de dikkat çekici. Zira yüksek bir tepenin üzerinde. Kaleden etrafi seyrettiğimizde yemyeşil bir çevre temiz bir hava ve serin bir iklim bizi karşılıyor. (Fotoğraf 3)

Saraybosna Turu

Travnik'ten akşama doğru Saraybosna merkezine ulaştık. Ziyaretimize Fatih'in ordularının konakladığı yerde kurulan Hünkar camiinden başladık. Cami imamının okuyuşu İstanbul ağzıydı. Sorduğumuzda Türkiye'deki kıraat hocalarını sürekli takip ettiğini söyledi. Zaten burası Türkiye gibi bir yer. Boşnakların konuşmaları arasında Türkçe ifadeler kulağınıza çalıyor. Levhaların çoğu Osmanlı Türkçesini çağrıştıran ifadeler barındırıyor. Örneğin Türkiye'de artık "*Helva veya bit pazarı*" kelimesini levhalarda göremezseniz de Bosna'da ve Üsküp'te görebilirsiniz. Şehrin ortasından akan *Milijacka* nehri boyunca bir tur yaptık. Nehrin üzerindeki taş köprüden bahsedildiğinde ortaöğretim yıllarımızda okuduğumuz I. Dünya savaşının çıkmasının nedenlerinden biri sayılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtının öldürülmesi olayını hatırladım.

Saraybosna sokaklarının boş olması ve bazı binalarda hâlâ kurşun izlerinin bulunması dikkatimi çekti. Saraybosna turunda Sırpların bir kısmını yakıp yok edebildikleri (% 30'u kurtarılmış) yazma eserler kütüphanesini de ziyarete kapalı olduğu için dışarıdan gördük. Ziyaret etme fırsatımız olmadı ama beni çok üzen bir haber oldu. Çünkü kitaba ve kütüphaneye yapılan saldırı esasen medeniyete, tarihe yapılan saldırdır. İnsanlığın hafızası mesabesinde olan tarihi bilgi ve belgeleri yok etmek ancak barbarlıkla açıklanabilir. Şehrin bu kısmında Osmanlı'nın ilk tramvay projesi olarak Abdülhamit'in yaptırttığı ve halen kullanılan tramvay hattını görüyoruz. Şimdi tramvay mütevazî haliyle hizmet vermektedir.

Saraybosna gezimizde dikkatimizi çeken hususlardan biri de yol boyunca gördüğümüz camilerin bakımlı olmalarıydı. Yakınından geçtiğimiz bazı camilerin kapılarının üzerinde *Bursa Büyükşehir Belediyesi* tarafından veya *TİKA* tarafından restore edilmiştir ibaresini gördük ve mutlu olduk.

Ardından akşam yemeğini yemek üzere bir lokantaya gittik. Burada meşhur olan Boşnak böreğinden tattık. Otele döndüğümüzde arkadaşlarımızla ve bazı hocalarımızla günün değerlendirilmesini yapma fırsatı bulduk.

Aliya İzzetbegoviç'in Kabrini Ziyaret

27 Haziran 2013 günü Bosna tarihinin önemli şahsiyetlerinden olan ve Türkiye'de de "Bilge Kral" olarak tanınan merhum Aliya İzzetbegoviç'in kabrini ziyaret ettik. (Fotoğraf 4) Mütevazî bir türbe yapılmış kendisine. Burası bir şehitlik. *Kovaçi şehitliği* deniyor. Şehitliğin hemen bitişiğinde de Osmanlı döneminden kalan bir şehitlik göze çarpıyor. Mezar taşlarının bazılarının sarıklı oluşu da dikkatimizi çekiyor. İzzetbegoviç "Kendisi beni askerlerimin arasına defnedin" diye vasiyet etmiş. Savaş sürecinde 1000 kadar cami yıkılırken Aliya "Bize yakışmaz" diyerek hiç kimseye kilise yıktırtmamış.

Blagay (Alperenler) Tekkesi ve Sarı Saltuk Türbesi

Burası Bosna Hersek devleti tarafından milli anıt olarak kabul edilen ve yoğun olarak ziyaret edilen mekânlardan biri. Mostar'a giderken yoldan yaklaşık 5-6 km. kadar içeride yer alan ve bugün bir köy konumunda olan bir yer. Sarp kayalıkların dibinde ve *Neretva* ırmağının

kıyısında bir mekan. Burada hem Balkan fetihlerinin efsane ismi *Sarı Saltuk*¹'un türbesi hem de şimdi Halveti tekkesi var. Tekke'nin odası eski Anadolu köy evlerindeki sedirden oluşuyor. Mütevâzi bir şekilde döşenmiş. Burada iki hocamız tarafından aşır ve ilahiler okundu. Dua edildi. *TİKA* tarafından bakımı yapılan bu mekânın bahçesinde esasen ziyaretimiz boyunca hasret kaldığımız demlik çayından içtik. Ardından Mostar'a doğru hareket edildi.

Mostar Gezisi

Mostar yolunda Bosna'ya hayat veren tünelin yanından geçip *Konije'ye (veya Konjic)* köprüsünü de ziyaret ettik. Üzerine ancak tanklar çıkarılarak yıkılabilen Osmanlı köprüsünü, tepesi uçurulan minareleri (Boşnaklar herkes görsün diye tamir etmiyorlar) görüyoruz. (*Fotoğraf 4*) Bölge halkı Konya'dan gelip buraya yerleştikleri için bu ismi almışlar. Osmanlı savaş atları burada beslenirmiş. Daha sonra bir gümrük köyü ve Osmanlı'nın sınır kasabası olan *Poçitel Türk Köyü*'ne uğradık. Dizdar²ların kaldığı muhteşem kalenin en üstünden manzarayı izledik.

Bu muhteşem şehrin yakınındaki tepeye Hırvatlar şehrin % 45'ini oluşturan Müslümanları aşayabilmek için büyük bir haç dikmişler. Etrafını da mayınlarla döşemişler. Hırvat komutan

- 1 Sarı Saltuk Sarı Saltuk Dede/Baba, (ö. 1297/1298): Anadolu ve Rumeli'nin fethi sırasında önemli rol oynayarak efsaneleşen bir halk kahramanı. Birçok kaynak tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'nin talebelerinden Mahmud Hayran'ın müridi , Hacı Bayram-ı Veli'nin oğullarından, veyahutta Rufai tarikatının kurucusu olan Ahmed Er Rufai'nin tâkipçisi, 16. yüzyılda ise Kanunî Sultan Süleyman'ın meşhur Şeyhülislâmı Ebussuud Efendi tarafından çıkarılan bir fetva ile Hıristiyan bir keşiş olduğu öne sürülen, Türkmen-Bektaşî/Alevî inanç önderi. Efsanevi şahsiyet kimliğini daha yaşarken elde ettiği söylenmektedir. Hayatını anlatan Saltukname destanı, bu 13. yüzyıl alpereninin savaşlarını ve çeşitli kerametlerini konu almaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridlerinden olan Sarı Saltuk'un Anadolu ve Balkanlar'da çok sayıda türbesi bulunmaktadır. Bu türbelerin bazıları Müslümanların yanı sıra Hıristiyan ahaliler için de ziyaret yeri konumundadır. Saltukname'de Sarı Saltuk'un on iki mezar olduğu belirtilmektedir. Sarı Saltuk, beylerin ve kralların mezarına sahip çıkmak isteyeceklerini söyleyerek her isteyene vermek üzere birer tabut hazırlamalarını vasiyet etmiştir. En ünlü Sarı Saltuk türbesi halkının XIII. yüzyılda İslamiyete geçmesine önyak olduğu rivayet edilen İznik'te bulunmaktadır. Saltukname'nin çeşitli yerlerinde Sarı Saltuk'un yer altından şifalı sular çıkardığı anlatılmaktadır. Çok ilginçtir ki Bosna-Hersek Balagay Şehrinde bulunan Tekkesi Buna Irmağının çıktığı, gözenin bulunduğu kocabir kayanın dibindedir. Asil mezarının Romanya'nın kuzeyinde Dobruca bölgesindeki Babadağ kasabasında olduğu sanılmaktadır. Kendisine bağlı Bektaşîlerin yaşadığı Türkiye'de İznik'in yanı sıra Diyarbakır, Tunceli, Bor (Niğde), İznik, Rumeli feneri (İstanbul), Babaeski; Makedonya'da Ohri, Arnavutluk manisa nın alâşehir ilçesinin yeşilyurt kasabasında ve Bosna-Hersek'te türbeleri bulunmaktadır. Sarı Saltuk'un hayatını anlatan Saltukname Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem'in (sonradan Cem Sultan ismiyle tarihe geçecektir) şehzadeligi esnasında verdiği talimat üzerine Ebu'l Hayr er-Rumi tarafından yedi senelik bir çalışma sonucunda Türk sözlü geleneğinden toplanarak 1480 yılında tamamlanmış ve kitaplaştırılmıştır. Bu eserin bir başka ilginç noktası da, yazıya geçirilmiş ilk Nasreddin Hoca hikâyesini içermesidir. Saltukname yeni Türk harfleriyle tam metin olarak yayıma Şükrü Halûk Akalın tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışma 1987 - 1990 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından üç cilt olarak yayımlanmıştır. Sarı Saltuk hakkında bilgi veren başka önemli kaynak da Evliya Çelebi Seyahatname'sidir. Ayrıca, bazı tarih kitaplarında da Sarı Saltuk ile ilgili çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Yazıcıoğlu Ali'nin Tevârih-i Al-i Selçuk adlı eserini sayılabilir. İslâmî rivayetlere göre Sarı Saltuk, Peygamber ve Hacı Bektaş neslinde gelen Türkmen bir er olarak bilinir. Bu erin şeceresi bizzat Nakib-ül Eşrafık kayıtlarında geçer. Sarı Saltuk soyunun bir kolu Tunceli ilinin Hozat ilçesindedir. Burada Sarı Saltuk'un türbesi ve onun soyundan gelenler bulunmaktadır. Bu aileler Sarısaltık, Akdoğan, Yurt, Yer, Kılıçşalan, gibi temsilcilere sahiptir. Karadeniz'in İstanbul Boğazına girişindeki Rumeli Feneri içinde bir türbesi vardır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Sarı_C4_%B1_Saltuk, erişim (04.04.2014)
- 2 Dizdar (Farsçada "kale muhafızı"), Osmanlı Devleti'nde kalelerin savunması, güvenliği ve yönetimden sorumlu komutan. Dizdarlar, görevleri gereği beylerbeyi, sancakbeyi ve kadiya karşı sorumlu ve onların denetimindeydi. Herhangi bir başarısızlığı, görevini kötüye kullanması halinde bu yöneticilerin arzı ile azledilebilirlerdi. Dizdarın görevleri arasında kalelerin onarım ve bakımı ile kalede yaşayanların hukuksal sorunlarını çözme işi de yer alırdı. Bu nedenle kendisine doğrudan hüküm gönderilirdi. Gece ve gündüz kaleden ayrılmamakla yükümlüydü. Kale duvarlarından 100 adım uzaklaşması idamını gerektiren bir hareket sayılırdı. Her dizdar, görevli olduğu kalede mustahfiz denen savunma askerlerinin komutanı, kale içinde yaşayan sivil halkın da mülki ve askeri amiriydi. Dizdarların sorumlulukları, kalenin iç kesimde ya da sınır boyunda olmasına göre değişirdi. Sınır boylarındaki kalelerin dizdarları savunma komutanı konumunda iken, iç bölgedeki kalelerin dizdarları güvenlikten sorumluuydu. Yedikule, Rumeli Hisarı ile Amasra ve Sinop kaleleri bir tür haphişane olduğundan buralardaki dizdarlara bu yönden de sorumluluk düşerdi. Dizdarlar çoğu kez, merkezdeki Kapıkulu Ocaklarına bağlı orta yayabaşları arasında atanırdı. Savaş sırasında stratejik konumlu kalelerde «muhafız paşa» sanıyla komutanlar görevlendirilirdi. Bu durumda dizdar, muhafız paşanın yardımcısı sayılırdı. Kalelerde dizdara yardımcı kale ağası, yerlikulu, gönüllü, beşli, azap, atlı ulufeci denen askerler bulunurdu. Dizdara ve kale askerlerine, serbest timar türünden dirlikler verilir, bazen de aylık bağlanırdı. Dizdarlık, 1826'da Yeniçeri Ocağıyla birlikte kaldırıldı; yerine kale komutanlıkları oluşturuldu. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Dizdar>)

Aliya'ya "Bizim haçımız sizin hilalinizi geçti, daha yüksekte artık" deyince Aliya, "Akşamı bekle" der. Gece ay hilal şeklini alınca Hırvat komutana şimdi gökyüzüne bak der ve ekler, "Haçı ne kadar yükseğe dikerseniz dikin hilali geçemeyecektir".

Mostar köprüsü bilindiği gibi Bosna savaşı(soykırım)nın sembolü olmuştu. Savaştan sonra Türkiye tarafından yeniden aslına uygun bir şekilde yaptırılmıştı. Bugün de Osmanlı kenti hüviyetini koruyan bu şehre Mostar köprüsünün üzerinden bakmak heyecan verici. Sokakları bugün filmlerde gördüğümüz faytonların geçtiği taş-parke ile kaplı. Şehrin bir tarafı Osmanlı minarelerinden oluşan camilerle dolu olduğundan Boşnak Müslümanların yoğun yaşadıkları mahalleler var. Hemen bitişik mahallelerde yer yer kiliseler mevcut ve minare göremiyoruz. Buralar da Hırvatlara ait mahalleler. Rehberimizin de anlattığı üzere son zamanlarda Boşnaklar yaptıkları camilere uzun minareler diyorlar ve buna önem veriyorlar. Bu onların kimlik kartları gibi. Esasen tüm Balkanlarda kimlikler din üzerinden tanımlanıyor. Aynı duruma Arnavutluk'ta da şahit olduk ve Arnavutlar kiliselere karşı uzun minareler yaparak direniyorlar. Minareler ise iki şerefeyi geçmiyor. Çünkü onlara göre üç şerefe Osmanlı sultanlarını temsil ediyor. Saygı gereği üç şerefe yapmıyorlar. Ancak son dönemde bu coğrafyada faaliyet gösteren Suudiler özellikle üç şerefeli minareler yapmaya başlamışlar.

Arnavutluk Gezisi

28 Haziran 2013 günü Arnavutluk/Tiran gezisi için yola çıktık. Diyebilirim ki gezimizin en sıkıcı günüydü. Sabahtan akşama kadar yol aldık. Yollarda Tito'nun "12 saat çalış 12 saat her şey serbest" usulüyle yaptırdığı tren yolları hatlarını, tünelleri ve köprüleri gördük. Bosna devletinden Sırp özel bölgesine, oradan Karadağ devletine oradan da Arnavutluk'a geçtik. Adriyatik sahilindeki Karadağ'a bağlı Kotor tarihi şehrini ve kalesini gezdik. Kaledeki yer işaretleri arasındaki "Baruthane" levhası ilgi çekiciydi. Bu şehir Müslüman sayısının çok az olduğu bir şehir. Küçük bir camiden başka Müslümanlar için ibadet yeri bulunmuyor. Çocukken dedem Balkan savaşlarını sayarken, elimizden çıkan kentleri sayardı. Bunların içinde İşkodra ismini hiç unutmamıştım ve bu gün gezimizin planı içindeydi. Ancak maalesef yolculuk uzadığından ve Tiran'a da yetişmemiz gerektiği için gece vakti otobüsten İşkodra Kalesi'ni görmekle yetinmek zorunda kaldık.

Ertesi gün 29 Haziran 2013 günü Tiran'da kaldığımız otelden çıkarak Tiran'ın tek camii olan *Ethem Bey Camii*'ni ziyaret ederek güne başladık. Bu camii tezyinatı ile tüm kafilenin dikkatini çekti. Renkli ve doğadan esinlenmiş motiflerle süslenmişti. Fakir bir toplum olduğu belliydi. Yollarda *Enver Hoca* döneminden kalma ve savaş sırasında kullanılmak üzere yığınlarca para verilerek yapılan binlerce sığınaklar var. Şimdi bunları kaldırmak için para bulamıyorlarmış. Burada Bektaşî gelenekleri hâkim görünüyor. Komünist dönemde toplum fakir bırakılarak zaptu rapt altına alınmış. Hatta durumlarına şükretmeleri için televizyondan sürekli Afrika'daki aç insanlar gösterilmiş. Son 10 yıldır trafik işaretleri konmuş. Çünkü buna gereksinim duyacak araç yokmuş. Halen şehirden geçerken trafiğin karmaşasını gördük.

Tiran'ın ardından Arnavutların milli kahramanı olan *İskender Bey*'in Osmanlı devletine 25 yıl direndiği o dönemin başşehri olan *Kruja*'ya ulaştık. *İskender Bey*'in babası Arnavut derebeyi *Gjergj Kastrioti* sonunda Osmanlı hakimiyetini tanımak zorunda kalmıştı. Oğlu *İskender Bey* devşirilmiş ve 1443 yılında Osmanlı-Macar savaşında Osmanlı devletinin yenilgisinden cesaret alarak ziyaret ettiğimiz *Kruja* kalesine çekilerek başkaldırmıştı. İslâm'ı reddedip

Hıristiyanlığa döndüğünü bildiren İskender Bey, ailesinin intikamını almak için ayaklandığını bildirmişti. Bu şehir Fatih Sultan Mehmed tarafından tekrar ele geçirilmişti.

Bu kalenin ardından Bektaşî tekkesi ziyaret edildi. Ardından Osmanlı'nın verdiği isimle *Elbasan* şehrine geçildi. Burada Fatih döneminden kalan bir kale ve *II. Bayezid* zamanından kalan Hünkâr camii ziyaret edildi.

Makedonya Gezisi

Struga şehrine hareket ettiğimizde vakit akşama yaklaşmıştı. Bu şehirde arkadaşlarla bir gece gezintisi yaptık. Gecesi hareketli bir şehirdi. Geceyi burada geçirdikten sonra *30 Haziran 2013* günü sabahı Makedonya'nın başka bir şehrine *Ohri*'ye doğru hareket ettik. İncisi ile meşhur bu şehirde alışveriş yapıldı. Doğrusu ben de dahil olmak üzere kafilenin erkek mensupları inci satan mücevher dükkanlarına yöneldiler ve eşlerine inci almak ya da başka hediyeler bakmak üzere adeta yarıştılar.(!) *Ohri*'de kısa bir süre şehir gezildi ve tarihi eserler incelendi. Ohri nehrinde bir tekne turu yapıldı. Bir doğa harikası olan burası görülmeye değer. Tekne turunda Öğr. Gör. Erdoğan Ateş ve Doç. Dr. Fatih Erkoçoğlu birlikte marşlar ve türküler seslendirdiler. İki hocamızın da musiki konusunda profesyonel oldukları dikkatlerden kaçmadı. Ohri'deki camiler ve hayat tarzı ayrı bir güzeldi. *Tito*'nun göl kenarındaki yazlığını gördük.

Kalkandelen Gezisi

Makedonya'nın üçüncü büyük şehri olan *Kalkandelen*'(*Tetova*) e de gittik. Burada ilk önce *Harâbâti Baba Tekkesi*'ni ziyaret ettik. Bölgede Bektaşîliğin yayılmasında önemli bir etkiye sahip olan tekke esasen bir külliyyeden oluşuyor. Geniş bir arazi üzerinde kurulmuş olması, mescidinden mutfağına, ambara ve ahıra kadar müstemilata sahip bir tekke. Tekkede Bektaşî dervişi Abdulmuttalib Efendi ile de tanıştık. Kısa ama sıcak bir sohbet oldu. Türkiye hakkında konuşuldu. Türkiye'den sık sık ziyaretçilerinin olduğundan söz etti.

Harâbâti Baba Tekkesi'nde görevli *Cumali* isimdeki Arnavut görevli yarım Türkçesi ile ama sevimli tavırlarıyla Türkiye hakkındaki kanaatlerini bizimle paylaştı. Söyledikleri kafileyi zaman zaman güldürdü, zaman zaman da ağlattı. Kendisinin *UÇK* mensubu olduğunu ve Sırlara karşı savaştığından da söz etti. Ardından *Alaca camii* ziyaret edildi. İki kızkardeş tarafından yaptırılmış. "Alaca"nın, Balkanlarda rastlanan bir süsleme tarzı olduğunu öğrendik. Tezyinatı ile gezimiz boyunca Tiran'daki *Ethem Bey Camii*'nden sonra en dikkatimizi çeken eser burası oldu.

Üsküp Gezisi

Aynı gün ikinci vakti *Üsküp*'e ulaştık. *Üsküp*, Balkanların en önemli ve kendinden en çok söz ettiren şehirlerinden biri. I. Murat Hüdavendigâr tarafından fethedilmiş bir şehir. 1912 yılına kadar da Türk şehri olarak kalmıştır. Üsküp'te Türkçe bilenler çok. Rehberimizin söylediğine göre burada yakın bir tarihe kadar Türkçe bilmeyenler kınanmış. Vardar nehrinin iki yakasında kurulan bu şehrin doğusunda Müslümanlar, batısında da Hıristiyanlar yaşamaktadır.

Üsküp'te de *Mostar*'da şahit olduğumuz gibi şehrin etrafındaki ormanın en yüksek noktasına bir haç dikilmiş ve ışıklandırılmış. Gece ışığın yansmasıyla haçın gölgesi şehrin bir kısmının üzerine düşmektedir. Avrupa birliğinin gönderdiği paralar her tarafta Hıristiyan azizlerin heykellerinin yapımı için harcanmış. Burada % 35'lik bir Müslüman nüfus bulunuyor.

Şehri gezdiğimizde otantik yapılarıyla hâlâ şirin bir Osmanlı şehrini resmediyor. Türkiye'dekilere benzeyen kahvehaneler var. Bunlardan birine oturup çaylarımızı içerken yorgunluğumuzu da attık. Türk çarşısı da bulunan şehir turistlerin en uğrak yerleri arasında yer alıyor. Üsküp'te turistlerin uğradığı yerlerden biri de Nobel Barış Ödülü sahibi Üsküp doğumlu *Rahibe Teresa* adına yapılan anı evi. Rehberimiz Rahibe Teresa'nın esasen Müslüman olduğunu ama gençlik yıllarında misyonerlerin tesirinde kalarak Hıristiyan olduğunu ve belki de bu sebepten de isminin özellikle bölgede, dünya kamuoyunda çok gündemde tutulduğundan söz etti. Üsküp'te *Murat Paşa Camii*, *Davut Paşa Hamamı*, *Mustafa Paşa Camii* ziyaret edildi.

Priştine ve Prizren Gezisi

1 Temmuz 2013 günü ilk olarak 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın başkenti Priştine ve Şar dağlarının eteklerinde kurulmuş Prizren şehirlerini ziyaret ettik. Priştine'ye giderken yol üzerinde Kačanik şehrine uğradık. Burada TİKA ve Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore ettirilen Sinan Paşa Camii ziyaret edildi.

Kosova gezimizin en önemli duraklarından biri *Meşhed-i Hüdavendigâr* idi. Burası I. Murad Han'ın Kosova meydan muharebesini yaptığı ve zafere erdiği ve Sırp esir tarafından hançerlenerek şehit edildi yer. Adına türbeyi ilk olarak Yıldırım Bayezid yaptırmış, ama pek çok onarımdan geçmiş, nihayet TİKA tarafından 2005 yılında yapılan çalışmalarla bugünkü halini almıştır. Türbenin içinde fotoğraf ve haritaların yer aldığı bir müze bulunmaktadır. Burada okunan dualar ve incelemelerden sonra Prizren'e hareket ettik.

Prizren sokaklarında gezmek ayrı bir zevk. Otantik yapısını büyük ölçüde koruyan bu şehirdeki camiler ve tekkeler en önemli ziyaret Mekânları şüphesiz. (Fotoğraf 5) *Melami tekkesi*, *Halvetî tekkesi* bunlardan bir kaç. Prizren'de *Emin Paşa Camii*, *Bayraklı Camii* adıyla da bilinen *Gazi Mehmed Paşa Camii*'ni ziyaret ettik. Bu caminin yanında küçük bir mekânda yazma eserlerin bulunduğu bir kütüphane var. Burayı da ziyaret ettik ve eserleri az da olsa inceleme fırsatı bulduk. Ağırıklık olarak din ilimleri ile ilgili eserlerden oluşan yazmalar gerçekten araştırmacıları bekliyor. Ancak tasnif edilmemiş olması önemli bir sorun.

Ardından Üsküp'e hareket edildi. Sultan Murad Camii'nde akşam namazı eda edildi. İmanın okuyuşu bize Türkiye'deki imamların okuyuşunu hatırlattı. Sadece bir fark vardı. O da imam kıraatı uzun tutması idi. Daha sonra bölge mutfağından "*Tafca grafca*"³dan oluşan akşam yemeğimizi yedik ve ardından şehirde akşam gezintisi yaptık. Sonra da otele döndük.

Türkiye'ye Dönüş

2 Temmuz 2013 günü sabahı Üsküp'te panoramik bir şehir turu yaptık. Ardından Üsküp havaalanından Türkiye'ye hareket ettik.

Genel Değerlendirme

Balkanlar... Evlad-ı Fatihan. Osmanlı ecdadımızın Balkanları fethi ve ardından yaşanan maddi ve manevi hamlelerin izlerini yüzlerce yıl sonra bile görmek mümkün. Devlet-i Aliyye-i Osmanî bölgenin İslâmlaşması için hem Anadolu'dan insanları oraya göç ettirmiş hem de alperenler vasıtasıyla manevi fetih hareketlerinde bulunmuştur. Ancak ne var ki

3 Maşide Kamit, Gezi Notları, "Balkan Ülkeleri Araştırma ve İnceleme Gezisi" (26 Haziran-02 Temmuz 2013), İstem, Sayı: 21, Konya, 2013, s. 277-296.

Osmanlının gerilemesi ve yıkılmasının ardından mahzun kalmış bir coğrafya. "Siz güçlüsünüz ama gücünüzü bilmiyorsunuz. Aman güçlü olun siz aksırırsanız biz hasta oluruz. Siz hasta olursanız biz ölürüz." Bu sözü bize söyleyenlerden biri Trabzon'dan ataları bu topraklara göçmüş rehberimiz *Ömürlü Çapraz Bey*'di. Bir çay sohbetinde Türkiye'den beklentilerinin fazla olduğunu, Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip ettiklerini ve bu coğrafyanın haklarını ancak yine Türkiye'nin savunabileceğini söyledi.

Boşnaklar, bir soykırıma tabi tutulmalarının ardından hızla silahlanmışlar ve verdikleri kahramanca savaş tam başarıya ulaşırken, batı müdahale edip bu şerefli başarıyı önleyerek Avrupa'nın ortasında Müslüman bir toplumun oluşmasına engel olmak için zorla *Dayton* anlaşmasını imzalattı. Buna göre bir devlet yok, bölgeler var. Bosna'da Müslümanlar % 49 iken % 33'le yetinmeleri sağlandı. Sırlar katletmelerine ve mağlup olmak üzerelerken % 17'lik nüfuslarına rağmen toprak kazandılar. Bosna'da çoğunluk Müslümanlarda olduğu için de orada bölgelere ayrılıp yönetilemez hale getiriliyor. İşte batı dünyasının adaleti!

Buradaki 2000 milletvekilinin olduğu meclis, karar alsın bile garantör devlet olarak ABD'nin buradaki vali konumundaki temsilcisi bu kararı veto edebiliyor. Zaten bu kadar aykırı kişiler arasından hiçbir karar çıkamıyor. Devlette üç başlılık hakim. Yani özetle devlet yok. Eğer Sırbistan ve Hırvatistan Avrupa Birliği'ne girse Boşnaklar tedirgin.

Bosna'da komünizm döneminde işçi partisine girmeyenin iş bulamadığı anlatılıyor. İşçi partisine girenin ise camiye gitmesi yasaktı. Bu sebeple din burada kadınlar üzerinden bu günlere gelmiş. Diğer ifade ile kadınlar dinlerini daha iyi yaşayabiliyorlar. O günlerde şarkılarda bile Allah kelimesini kullanmanın yasak olduğunu öğrendik. Peki bugün durum nasıl diye sorduğumuzda Boşnak gençlerin savaş (soykırım) döneminde Avrupa'nın değişik ülkelerine iltica ettiklerini oralarda kendi hayatlarını kurduklarını öğrendik. Ama savaş (soykırım), tecavüzü ve acıları yaşayanların bugün dinlerine, ibadetlerine ve camilerine sahip çıktıkları söylenmektedir. Namaz kıldığımız birkaç camide de bunu gençlerin vakit namazlarına katıldıklarını gördük.

Prizren'de gördüğümüz tek bir minare-camii olmayan-bölgede yaşanan acıları, katliamları, insanlık dışı muameleleri anlatmaya yetiyor. Mahzun bir minare. *Prizren* % 95'i Müslüman bir şehir. Tüm Kosova'da 3000 kadar misyonerin olduğundan söz ediliyor. Mehmed Akif'in bir şiirinde dediği gibi;

Misyonerler gece gündüz yeri devretmedeler

Ulema vahy-i ilahiyi mi bilmem bekler.

Balkan savaşlarından sonra yaşananlar son 100 yıl- tam bir dram. Katliamlar, tecavüzler, tehcirler vs.

Bazı bölgelerde cami eksikliği var. Balkanlarda en çok tarihi eser kıyımı Yunanistan, Bulgaristan ve gezdiğimiz Bosna ve Arnavutluk'ta yapılmış. Arnavutluk ise en sıkıntılısı.

Balkanlarda mezar taşları bile adeta bir tapu senedi gibi. Minareler başlı başına sembol. Medeniyetin temelinde din ve inançlar da olduğuna göre bir minare balkanlarda çok şey ifade ediyor. Bu sebeple nüfusla doğru orantılı olmayan cami sayılarının son zamanlarda ortaya çıktığını öğreniyoruz. Çünkü bölgedeki Hıristiyan halk kilise yaptıkça Müslümanlar da camiler yapıyorlar.

Balkanlar bize şunu da öğretiyor ki bölgedeki unsurların milliyetleri hemen hemen dinleri ile eşdeğer durumda zikredilir durumda. Örneğin Türk denilince Müslüman, Boşnak denilince Müslüman, Arnavut denilince Müslüman, Hırvat denilince Katolik Hıristiyan, Sırp denilince Ortodoks Hıristiyan akla geliyor.

Türkiye'nin özellikle TİKA ile bölgedeki Osmanlı bakiyyesi eserlere sahip çıktığını ayağa kaldırdığını görmek mutluluk verici.

Bende uyandırdığı kanaat ile gezdiğimiz şehirler içinde Saraybosna Balkanlardaki Müslümanlığın sembol şehridir. Yakın dönemde yaşadığı kıyımla büyük acılar yaşayan bu şehir, doğal güzelliği ile hâlâ ayakta olması sevindirici. *Prizren* ise Osmanlı-Türk kültürünün balkanlardaki sembol şehirlerinden biri.

Meşhed-i Hüdavendigâr ise Balkanlara erken Osmanlı döneminde İslâm'ın girişini sembolize etmektedir. Kosova meydan muharebesinin yapıldığı bu meydan bize o büyük savaşı gözlerimizin önünde canlandırıyor. I. Murad'ın burada yaptığı dua ve ardından yağmurun inmesi bize Bedir savaşını hatırlatır gibi.

Yüzlerce yıl Osmanlı devletinin yönetiminde huzur içinde yaşayan, Boşnağı, Hırvatı, Sırpı, Arnavutu ile bir toplum oluşturmuş olan bu coğrafya insanı, bilinen tarihi etkenler ve Osmanlı'nın yıkılma sürecine girmesiyle, Müslümanların zarar gördüğü bir dönem yaşamıştır. Bir Hırvat'ın Sırp arkadaşına Sırpça'da Türkçe kelimeler kullandıkları için kızması üzerine Sırp, kendi dillerinde hiç Türkçe kelime olmadığını iddia etmiş ve Hırvat arkadaşına şöyle cevap vermiş; "yok be bre":) İşte sadece bu bile Balkanları anlatmaya sanırım yeterli olur diye düşünüyorum. Unutmadan bu topraklarda herhalde öğrendiğim tek hatıra kelimenin "dobro došli": hoş geldiniz olduğunu söylemeliyim.

İslâm Tarihçileri Derneği yönetim kurulu tarafından yapılan Balkan gezisi değerlendirme toplantısında ortaya çıkan öneri ve tespitler şöyledir:

1. Bölgedeki üniversitelerle ilişki kurulabilir.
2. Bölge ile ilgili projeler yapılmalıdır.
3. Kitabeler derslerde tanıtılabilir ve kullanılabilir.
4. Öğrencilerimizle Balkan gezisi yapılabilir.
5. İzlenimler kamuoyu ile paylaşılmalı.
6. Balkan tarihi ile az ilgileniliyor. İslâmlaşma kurumlar ve bu coğrafyadaki tasavvuf hareketleri incelenmeli.
7. Balkanlardan en çok Bursa İlahiyat'a öğrenci geliyor. Çünkü Bursa'da akrabaları var.

KAYNAKÇA

Kamit, Maşide, Gezi Notları, "Balkan Ülkeleri Araştırma ve İnceleme Gezisi" (26 Haziran-02 Temmuz 2013), *İstem*, Sayı: 21, Konya, 2013.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sar%C4%B1_Saltuk, erişim (04.04.2014)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Dizdar> (12.04.2014)

EKLER

Fotoğraf 1
Ahmici Köyündeki Katliam Anıtı

Fotoğraf 2
Elçi İbrahim Paşa Medresesi Mezuniyet Listesi

Fotoğraf 3
Aliya İzzetbegoviç'in Kabri ve Şehitlik

Fotoğraf 4
Konjic Köprüsü

Fotoğraf 5
Konjic

Fotoğraf 6

EKLER

Fotoğraf 7

Fotoğraf 8
Ahmici köyü katliamı

Fotoğraf 9
Ahmici köyü katliamı

Fotoğraf 10
Prizren

Fotoğraf 11
Ahmici köyü katliamından

Fotoğraf 12
Travnik

EKLER

Fotoğraf 13

Fotoğraf 14

Fotoğraf 15
İslam Tarihçileri kafilesi

